

WINTERGASTEN

ELS FLORIS

De Zaanse veenweiden, riante winterverblijven voor veel vogels

Ook 's winters zijn er in het Wormer- en Jisperveld volop vogels te zien, van watervogels tot steltlopers en van roofvogels tot meeuwen en reigers.

Typisch voor de winter is dat vogels zich in groepen ophouden. Kennelijk is het veiliger om samen te rusten en te foerageren dan solitair of paarsgewijs. In het voorjaar vallen de groepen weer uiteen en zoeken de 'eigen' broedvogels een territorium en gaan nestelen.

Eenden

De meest talrijke én de meest karakteristieke wintervogel van het Veld is de smient. Het mannetje van de smient is gemakkelijk te onderscheiden van andere eendensoorten: hij is klein van stuk en hij heeft een roodbruine kop met een roomgele vlek, een roze borst en een groot wit veld op beide vleugels. De smient wordt in de Zaanstreek niet voor niets fluiteend genoemd: hij laat een kenmerkend fluitend geluid horen, dat klinkt als 'wieuw' of 'uwieuw'.

Waarom komen smienten eigenlijk naar het Wormer- en Jisperveld? Daar is wat zij nodig hebben: gras, vocht en rust. Smienten zijn echte vegetariërs. In de getijdegebieden van de Wadden eten zij kweldergras en zeekraal, in onze omgeving vooral gras. Graseters hebben een snelle spijsvertering, die veel vocht aan

het lichaam onttrekt. Daarom moeten ze veel drinken.

De smient is verstoringsgevoelig. Overdag kiezen ze vaak voor rustplaatsen op het water om 's nachts te gaan foerageren. Vroeger zagen we tot tienduizend smienten samen op De Marken (uit te spreken als De Merken) dobberen. De laatste jaren vinden we ze vooral in sloten als de Koksloot en de tochtsloot in de Schaalsmeer. We zien de smient tegenwoordig ook regelmatig overdag op het land grazen.

De in de Zaanstreek overwinterende smienten broeden globaal in Noordwest-Siberië. Al in augustus komen de eerste wintergasten in de Zaanstreek aan. Deze vroege smienten zitten vaak in de molensloot in de Engewormer en in de Schaalsmeer. In de maanden september en oktober groeit het aantal smienten in het Veld van enkele tientallen tot enkele honderden exemplaren. De toename zet zich in november voort. In december zijn er zo'n tien- tot twaalfduizend smienten. Het seizoensgemiddelde ligt tegenwoordig op ongeveer vierduizend. Dat is lager dan het instandhoudingsdoel van 5.800 uit het Aanwijzingsbesluit van Natura 2000. In zachte winters blijven de aantallen tot en met februari op hoog niveau. Wanneer de sloten en plassen dichtgevroren raken en vooral wanneer er een sneeuwdek op de weilanden ligt, verdwijnen de smienten uit het Veld. Zij vluchten dan naar open plassen zoals het Twiske en het Alkmaardermeer. Ze foerageren dan in de droogmakerijen. Als Koning Winter weer

verdreven is, keren de smienten snel terug in het Veld.

De terugtocht naar de broedgebieden begint pas in maart. Je ziet hoog in de lucht slordige groepen, luid roepend 'wegtrekken'. Na half maart neemt het aantal snel af. In april zie je er niet veel meer. Soms zijn er overzomeraars. Vaak zijn dit woorden en soms onvolwassen vogels die dat jaar nog niet kunnen broeden.

Zaagbekken

De eenden uit de familie van de zaagbekken zijn ook typische wintergasten. Dit zijn visetende duikeenden. Omdat de wateren in Denemarken en Zweden door de klimaatverandering minder vaak dan vroeger dichtvriezen, komen er tegenwoordig minder zaagbekken bij ons overwinteren.

Half november verschijnen hier de eerste grote zaagbekken. Een kleine maand later volgen de eerste nonnetjes. Beide soorten leven van vis. Zij jagen al zwemmend achter hun prooidieren aan, voornamelijk kleine vis, en gebruiken hun snavel als vanginstrument. Nonnetjes zien we troepsgewijs of soms solitair in het Veld. Op De Marken en in de wat grotere sloten rond De Marken jagen ze groepsgewijs op scholen kleine vis.

Sommige soorten watervogels kun je het hele jaar aantreffen, maar niet altijd zijn dit dezelfde vogels. Neem de wilde eend. 's Winters zijn er meer dan in het voorjaar en de zomer. In het voorjaar trekken de in Noord- en Oost-Europa broedende wilde eenden naar hun broedgebieden. Het gaat trouwens niet goed met de wilde eend in Nederland. De soort is vanaf 1990 met dertig procent afgenomen. De Schaalsmeer is een goede plek voor slobbeenden en wintertalingen. De slobbeendmannetjes vallen direct op met hun witte borst, hun glanzend groene kop en hun

brede spatelvormige snavel. In de tochtsloot van de Schaalsmeer vinden zij aan de ondiepe kant hun kostje. Met hun brede snavel zeven zij klein plantaardig en dierlijk voedsel uit de modder. Hoe natter het najaar en de winter, hoe meer kans op slobbeenden en wintertalingen. Vroeger ging het vooral om doortrekkers in voor- en najaar uit Scandinavië en Noordwest-Rusland. Door de zachte winters van de laatste jaren kun je ze tegenwoordig de hele winter treffen.

Minder bekend is de krakeend. Deze soort is de laatste decennia spectaculair toegenomen. De woerd is grijs en het wijfje bruin. Zwemmend is het vrouwtje bijna niet te onderscheiden van het wijfje van de wilde eend.

Ganzen

Ganzen zijn dé succesvogel van het Wormer- en Jisperveld. Vroeger moest je naar Friesland om ganzen te zien. Dat hoeft niet meer. In het Wormer- en Jisperveld kom je 's zomers en 's winters grauwe ganzen, brandganzen, kolganzen, Nijlganzen, grote en kleine Canadese ganzen tegen en mengvormen, oneerbiedig soepganzen genoemd. De kolgans zie je vooral in het noordoostelijk deel van het Veld. Dit is een echte wintergast.

Andere watervogels

Soorten als meerkoet, fuut, bergeend en aalscholver zijn zomer- én wintervogel. De bergeend verdwijnt na het broedseizoen voor een korte periode uit het Veld om te ruien in het Waddengebied. In oktober en november keren de eerste bergeenden weer terug. De meeste bergeenden trekken door, maar in zachte winters blijven er altijd wel een paar hangen. Vanaf februari keren onze broedvogels terug. Futen zie je 's winters vooral in groepjes

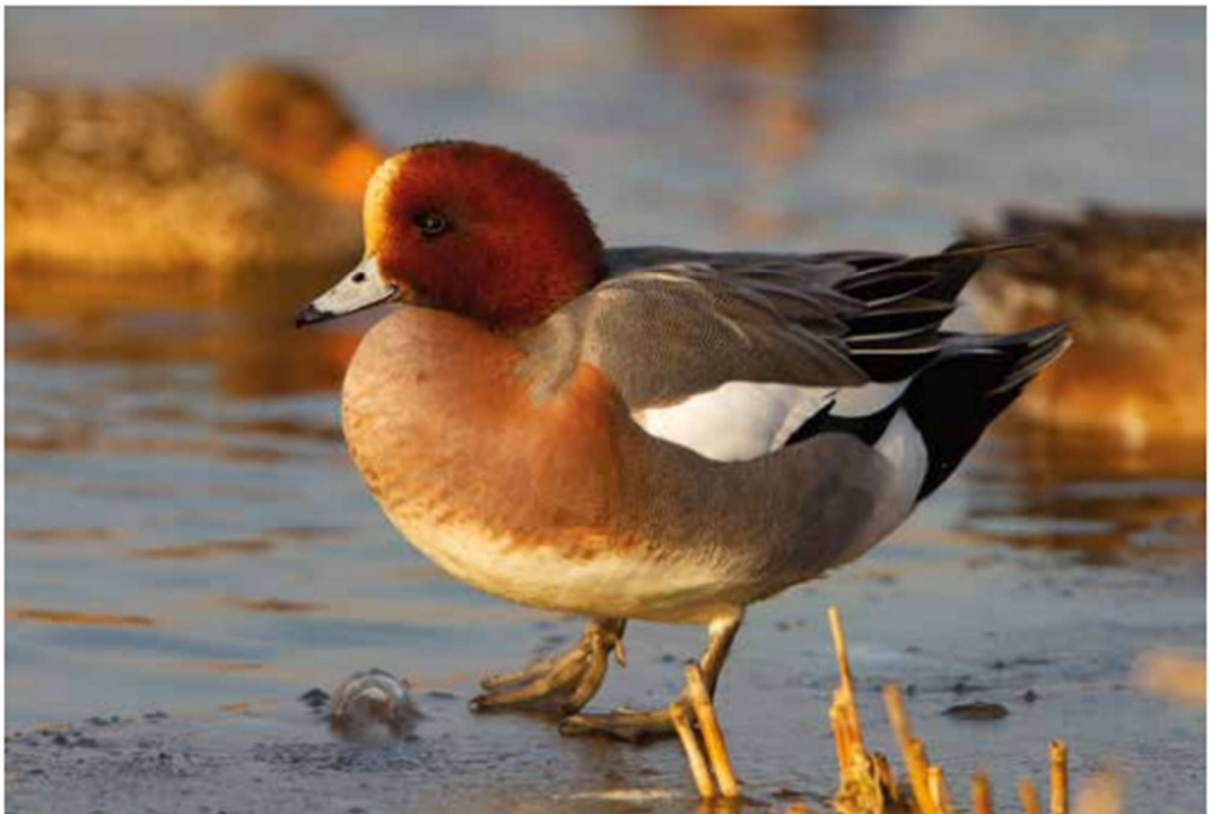
op het Zwet, op De Marken en in de grotere sloten. Aalscholvers zijn er ook altijd wel. Van meerkoeten is bekend dat een groot deel uit Oost-Europa afkomstig is en bij ons als wintergast verblijft.

Steltlopers

Tot de winterse avifauna van het Wormer- en Jisperveld behoren ook steltlopers, op voorwaarde dat het zacht en nat winterweer is. In die weersomstandigheden blijft de bodem van weilanden zacht. Steltlopers kunnen dan hun voedsel - in de wintermaanden voornamelijk regenwormen - gemakkelijk met hun snavels bereiken. Het gaat meestal om groepen kieviten, maar je kunt ook groepen goudplevieren en wulpen aantreffen.

Wulpen en goudplevieren broeden niet of nauwelijks meer in Nederland. Kieviten broeden hier nog wel, maar de trend is met vijf procent afname per jaar sterk negatief.

Kieviten vormen al direct na het broedseizoen, begin juni, groepen. De trek van kieviten is meestal in oktober en november. Onze broedvogels trekken naar Zuid-Europa. Vanuit het noorden en oosten van Europa komen kieviten onze kant op. In gunstige jaren kan men in de herfst de gehele dag troepen van enkele tientallen kieviten zien overtrekken, richting het zuidwesten. Een aantal van deze trekkers blijft hangen. Afhankelijk van het winterweer keren 'onze' kieviten half februari, begin maart terug in het Veld. Eind maart, begin april is het broedseizoen van de kievit in volle gang.

Goudplevieren foerageren, net als kieviten, met hun korte snabels op dezelfde bodemdieren in vochtig grasland. Spreeuwen doen dit trouwens ook. De vogels zitten dan vaak in elkaars gezelschap. Dus als je kieviten tegenkomt, kijk dan ook of er goudplevieren en spreeuwen tussen zitten.

In de nazomer, in de herfstmaanden en in het voorjaar is de verscheidenheid aan soorten steltlopers in het Wormer- en Jisperveld nog groter. Dit heeft te maken met doortrek van soorten die in het voorjaar het Veld even aandoen op hun tocht naar hun broedgebieden. In het najaar doen ze dat op hun trektocht naar hun winterkwartieren. Denk aan strandlopers als kleine en bonte strandloper en ruiters als bosruiter, groenpootruiter, witgatje en zwarte ruiter. Soms foerageren ze op slikranden van sloten, natte weilanden of slikvelden, soms rusten ze tussen groepen andere steltlopers.

Wulpen en watersnippen

De wulp valt met zijn grote lichaam, zijn lange naar beneden gebogen snabel en zijn jodelende roep al snel op. Vanaf de nazomer tot in april zijn er groepjes wulpen in het Wormer- en Jisperveld. In juli en augustus zijn ze vooral 's avonds gemakkelijk op te sporen wanneer ze al roepend naar een bepaalde slaappleats vliegen. Wulpen slapen, net als veel andere steltlopers, 's nachts troepsgewijs dicht bij elkaar. Zij zoeken daarbij onder water staande percelen op. De groepen zijn minder groot dan een paar decennia geleden. Toen ging het om honderden tot duizenden, nu gaat het nog om tientallen.

Minder opvallend dan de wulp is de watersnip. Van augustus tot oktober trekken grote aantallen watersnippen door het Veld, vooral wanneer het in de nazomer en de herfst nat is.

Ze laten zich niet gemakkelijk zien. Overdag houden ze zich schuil in natte weilanden, langs randen van onder water staande percelen en in de begroeiing van slikveldjes.

Meeuwen

Meeuwen zijn 's winters met duizenden aanwezig. Overdag zie je dat niet meteen, maar in de wintermaanden tegen het vallen van de avond komt een stroom meeuwen op gang die allemaal richting het Veld vliegen. Het gaat vooral om kokmeeuwen, stormmeeuwen en zilvermeeuwen. Deze vogels verzamelen zich op slaappleatsen op het Zwet, De Marken en op weilanden in de directe omgeving van die wateren. Soms telt men meer dan 20.000 vogels op deze slaappleatsen.

Ringonderzoek heeft aangetoond dat de winterse meeuwen van het Wormer- en Jisperveld vooral afkomstig zijn uit Scandinavië, Finland en Rusland. In de ochtend zwermen ze weer uit om in de wijde omgeving voedsel te zoeken. Als de meeuwen op land hebben overnacht, kun je dit zien aan de kleine veertjes die op de slaappleats achterblijven. Een echte wintermeeuw in ons gebied is de grote mantelmeeuw, een zeer forse meeuw met een donker bovenkleed. De kleine mantelmeeuw broedt tegenwoordig in onze streken. Hij overwintert in Zuid-Europa.

Roofvogels

In het Veld domineren uiteraard de roofvogels die van open land houden. In het Wormer- en Jisperveld kunnen we tegenwoordig het hele jaar door soorten als torenvalk, buizerd, havik en slechtvalk tegenkomen.

Een echte, tegenwoordig schaarse wintergast is de blauwe kiekendief. Wanneer in oktober de

laatste bruine kiekendieven het Veld hebben verlaten om te gaan overwinteren rond het Middellandse Zeegebied, wordt hun plaats ingenomen door hun oostelijke neef: de blauwe kiekendief. Het gaat meestal om vrouwtjes. Die zijn bruin met een witte stuit.

Net als bij de steltlopers zijn er in de trekmaanden meer roofvogelsoorten te zien in het Veld. Er is dan kans op het zien van een wespendif, boomvalk, rode en zwarte wouw, roodpootvalk, smelleken of een ruigpootbuiszard. De gelukkigen onder ons kunnen, vooral in mei, zelfs een visarend voor de kijker krijgen.

Reigers

In het Wormer- en Jisperveld kun je de blauwe reiger en de grote zilverreiger regelmatig tegenkomen. De grote zilverreiger is wintergast, maar kan hier best gaan broeden. Sinds het begin van de jaren 2000 is er bij De Marken een slaapplek van grote zilverreigers. Hier slapen tientallen reigers in de bomen of bij veel wind langs de oevers. In 2019 zijn er wel 85 geteld.

In de trektijd verschijnt soms ook de purperreiger. Dat zijn meestal jonge exemplaren, die rondzwerven voordat ze naar Afrika trekken.

